

DEVÍN

Dévény A vár

HONISMERETI KISKÖNYVTÁR

TÁJAK KOROK MÚZEUMOK KISKÖNYVTÁRA

A címlapon: Légifelvétel a középkori várról
A hátlapon: A vár déleleti hegyoldala

Dévény (szlovákul Devín) – ez a szláv várhely népünk történelmének egyedülálló emlékműve. Ezt már Bél Mátyás megértette, aki „Notitia Hungariae novae historico-geografica” című művében Dévényt Rastislav nagymorva fejedelem hatalmas erődjeként írja le. Erre a megállapításra a fuldai kolostor történelmi krónikáinak tanulmányozása során jutott, amelyek a szláv-frank háborúkkal foglalkoznak. Főleg az a 864. évből származó feljegyzés keltette fel érdeklődését, amelyben az áll, hogy azon év augusztusában Német Lajos király egy alaposan előkészített hadjáratot vezetett a Nagymorva Birodalom ellen, s Rastislavot bekerítette „... egy városban, amelynek a neve az ott lakó nép nyelvén Dowina, vagyis leány”.

Dévény az ősrégi dunai gázlók mellett fekszik, a Duna menti és a Borostyán út kereszteződésén; ezek az utak kötötték össze ezt a térséget szinte az egész, akkor ismert világgal, s így lehetővé tették Európa nyugati és keleti civilizációi és kultúrái hatásainak találkozását. Dévény földrajzi fekvése, amit a kedvező természeti feltételek még meghatványoztak, a település kez-

A feltárt gödrökben talált kerámiatárgyak a vaskorszakból

Latén kerámia

Kelta nyakláncdísz

detei óta, stratégiaileg jelentős pont kialakításának volt az előfeltétele. Észak felől hegyi masszívum védte, a Duna és a Morva folyók vizei pedig a legrégebbi időktől fogva kedvező feltételeket teremtettek az emberek letelepedése és megélhetése számára. Akkor még kristálytisztá volt a folyóvíz, tele a halak sokaságával, a mocsarakban rengeteg vízi madár, a környező erdőkben pedig vadállatok sok fajtája élt. Az ember itt mindig jó lehetőségeket talált a háziállatok tenyésztése és a kultúrnövények termesztése számára. Ezért itt természetesen megtalálhatók az ember telephelyeinek és tevékenységének folyamatos nyomai, az őskortól kezdve a jelenkorig.

Dévény térségében már a korai kőkorszakban (Kr.e. 5000-4000 között) kezdtek letelepedni az emberi közösségek, és hozzá is láttak a föld megműveléséhez. A szabályozatlan Duna folyama és a feltörő talajvizek arra kényszerítették őket, hogy a termékeny folyóparti teraszokon és domboldalokon keressék megélhetési lehetőségüket. Kb. Kr.e. 3500 táján már kezdték itt kialakítani kisebb településeiket.

A késő bronzkorból (Kr.e. 1800) feltártak a mai várhegy délnyugati lejtőjén egy magyar kultúrájú települést. A vár környékéről további leletek is származnak a középső bronzkor ide-

Római érme Probus császár (276-282) arcképével – előlap, hátlap

jéből (kb. Kr.e. 1500 tájáról). A további kutatások bizonyították, hogy ezen a területen volt a közép-dunai sírdombkultúra népeinek egyik temetkezési helye.

A hallstatti időszakban (a Kr.e. utolsó évezred első felében) a dévényi hegyen egy valószínűleg erődfallal körülvelt település állt, amelyből megtalálták néhány téglalap alaprajzú cölöépítmény maradványait, valamint kézművességre (kerámiakészítésre, takácsmesterségre) utaló objektumokat. A település lakosai halottaikat sírdombtemetőbe helyezték.

A Kr.e. 3. évszázad kezdetétől a Felső-Rajna vidékéről kelták érkeztek a térségbe. Pozsony környékén gazdasági, társadalmi és kulturális életük egyik fontos, erődtéssel körülvelt, városi jellegű központját (oppidumot) építették fel. Abban az időben a lakosság leginkább ettől az oppidumtól nyugatra, a Dévényi kapu környékén összpontosult, amit az itteni régészeti kutatások bizonyítanak.

A kelták dévényi betelepülése kb. 100 évig tartott. A lakóházakat és a műhelyeket a talaj szintjére építették, fagerenda-, ill. oszlop-konstrukció jellemezte őket, vályogfalakat agyaggal kenték ki. A későbbi kutatások alapján megállapították, hogy gazdag kézműves tevékenységet folytattak: végeztek vas-

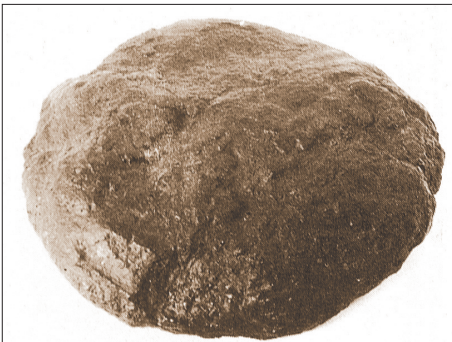
Keresztény kápolna alapjai a 4. századból

feldolgozást, színes fémek öntését, kőmalomkészítést, kerámia-készítést gyorsan forgó fazekaskorongon stb.

A feltárt tárgyak a lakosság munkájáról, annak módjairól is tanúskodnak. A földművelést intenzívebbé tette a tökéletesebb ekefajta használatának a bevezetése, melynek alapja a vascsoroszlya volt. Sok kelta szerszám tanúskodik fejlett kovácmesterségükről (kapák, balták, vésők, kések, kováclapátok stb.). A takácsmunkát olyan leletek jellemzik, mint az agyagsúlyok és a szövőszék egyes részei.

Amint már említettük, Dévény a Borostyán út fontos csomópontjának számított – ezt az itt feltárt idegen eredetű készítmények bizonyítják. Ilyenek főleg az ékszerek (bronz karkötők, üveg karkötők fragmentumai, korall nyakláncok, bronz fülönfüggők), a ruhadarabok fémből készített részei, helvét és nordikus érmek.

Kenyér a népvándorlás
korából (5. század)

A dévényi kelta települést a Kr.u. 2. és 3. évtizedben a germán csapatok semmisítették meg, amelyek elfoglalták a mai Nyugat-Szlovákia területét. Erről tanúskodnak a tűzvész által elpusztított

kelta lakóhelyek maradványai, valamint a sok germánok által használt tárgy lelete.

A Kr.e. 1. évszázad végén a rómaiak birodalmuk határát egészen a Közép-Duna vidékére tolták ki. Ezzel a megszállással Dévény is e határvonal, a dunai erődítmény-rendszer, a Limes Romanus része lett, mint a Carnunte-i XIV. és XV. légió római táborainak egyik stratégiai erődjé – a mai ausztriai Petronell és Bad Deutsch Altenburg között.

Az itteni római település legrégebbi időszakából nem maradt fenn számunkra semmilyen építmény maradványa, előkerült viszont számos kerámiakészítmény, főleg boros amforák (kétfülű korsók) töredékei, érmék, ruhacsatok, olasz égetett edények (terra sigillata) töredékei és mécsesek. A település főleg a magaslat délnyugati részében összpontosult. A rómaiak itteni jelenléte a 2.-3. században volt a legerősebb; ebből az időszakból nagy mennyiségű bronz használati tárgy, kerámia, érme, valamint építőanyag-maradvány (főleg téglák a készítőik névjegyével) került feltárássra, azonban építmények (részei, ill. alapjai) mindmáig nem kerültek elő.

A hanyatló Római Birodalom utolsó kísérleteit a Duna határvonalának megerősítésére a barbárok erősödő támadásai ellen

A Nagymorva Birodalom időszakából való, feltárt sír-leletek

Rastislav fejedelem, ikon – Dimitrios Leusis alkotása

II. Constantin (337-361) és I. Valentinián (364-375) császárok uralkodása idején tette. Ebből az időből három építmény alapjait tárták fel. Közülük a legérdekesebbnek tipikus antik sírbolt (cella memoriae) alaprajza van. A kutatás során megállapítást nyert, hogy ez egy ókeresztény szentély volt a 4. század második feléből – ez az első ilyen jellegű lelet a Dunától északra.

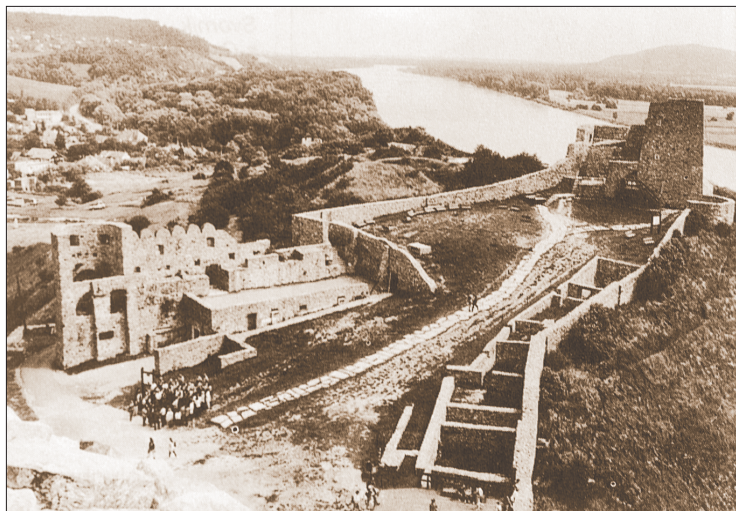
Bizonyos, hogy Dévényen a legintenzívebb építési munkálatok a 4. században zajlottak, I. Valentinián császár uralkodása

A középső vár udvartere 1965-ben

alatt. Ekkor a 3. századból való települést kibővítették, s egy jól megerősített erődfallal körülvett várrá alakították; ebből az északi fal mentén még látható a földsánc maradványa. Annak ellenére, hogy I. Valentinián császár uralkodása alatt ismételen megerősítette a kvád erődvonalat, ezek az utolsó kísérletek már nem tudták megállítani a közép-dunai határvonal, a Limes Romanus szétesését. A 400. év táján ezt a térséget környékbeli lakosok népesítik be, valószínűleg kvádok, azonban az ezután következő évtizedek során Dévény több idegen etnikai csoport átmeneti otthonává is válik, akik a Limes Romanus határvonal felbomlása után a dévényi dunai átkelőhelyen áthaladva vándoroltak tovább, dél felé.

Dévénynek ez volt a szlávok bejövetele előtti utolsó betelepítése; ennek a régészeti bizonyítékai egy síron kívül a település objektumainak a maradványai, a feltárt gödrökben talált tipikus kerámiaedények, valamint további tárgyak, pl. fésűk, ruha-

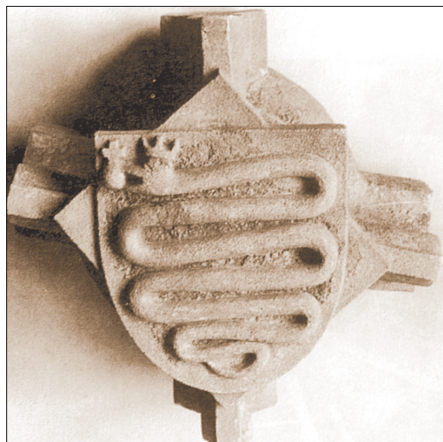

A középső vár udvartere 1995-ben

és övcsatok stb. Különösen értékes és egyedülálló lelet az 5. századból egy kovással készített, szénné égett cipő, amelyet egy sütőkemence melletti mélyedésben, megégett gabona vastag rétegei között találtak. Ez az európai méretben is páratlan lelet segít elképzelni, hogy a népvándorlás idején milyen módon készítették ezt a legalapvetőbb emberi élelmiszert.

A 6. században a mai Szlovákia területén megjelentek az első szláv törzsek. Jelenlétüket a Dévényi kapu környékén a 7. és a 8. században a feltárt leletek bizonyítják.

A szlovák nemzet történelme szempontjából a legjelentősebb a 9. század, amelyet Dévény térségében is fémjelez Rastislav nagymorva fejedelem, a kiváló politikus és stratégia neve. Tudta, hogy a Nagymorva Birodalom középső részét a keleti frankok hódító törekvései ellen már a Dévényi kapunál kell védenie. Ezért erődítmények sorából álló védelmi rendszert épített ki, ezek középső objektumát a Duna és a Morva folyó

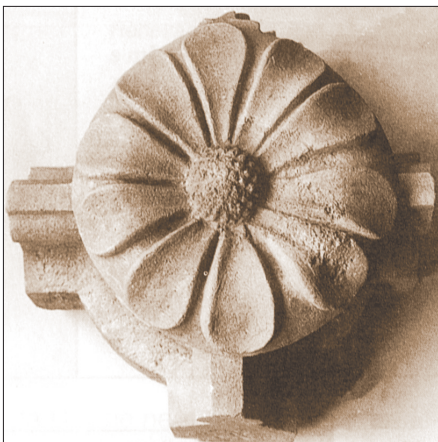

Boltozatkozó a Gara címerrel

találkozása fölé tervezte. Itt épült fel egy olyan templom, amely méreteivel és díszítményeivel is különleges helyet foglalt el az akkori építmények sorában. Tengelyének kelet-nyugati irányú volt a beállítása. Hosszú hajóját három harántirányú válaszfal négy részre osztotta; keleti oldalát három apszis zárta

le. Az építmény tagoltsága arra mutatott, hogy nemcsak vallási, hanem másfajta funkciója is volt. Belső terét növényi és figurális motívumú festményekkel díszítették, amit polikrómozott vakolata fragmentumainak leletei bizonyítanak. Az akkori történelmi helyzet arra utal, hogy a templomot csak a bizánci hittérítők érkezése után, a 9. század második felében építették. Ezt bizonyítják azok a leletek, amelyek a 9. század második feléből valók, s a hat feltárt akkori sírból kerültek elő (sarkantyúk, kések, bárdok, fülbevalók, összecsucskható ollók, birkanyíró ollók, korall nyakláncok, gombok, csatok és csörgők). Különösen értékesek az egyes vastárgyakkal együtt talált textilanyagok maradványai. A sírokban fellelt sarkantyúk arról tanúskodnak, hogy ide temették a várban állomásozó lovas csapatok harcosait. Maga a feltárt templom a temetővel együtt jelentős bizonyíték: igazolást nyújt arról a különös fontossággal bíró dévényi várhelyről, amely Rastislav határvonalának erősítményei között központi helyet foglalt el. Maradványait a középkori vár építésének idején tüntették el. A régészeti ásatások mégis arány-

lag sok objektumot tártak fel a régebbi időszakból, használati és dísz tárgyakkal együtt (kerámiaedények, vas-tárgyak: kések, balták, sarlók, kulcsok stb.) A település és környéke szláv múltját bizonyítják az ún. „Dévényi Kobyla” déli hegy lábánál feltárt temetkezési helyek is.

A várnak és közvetlen környékének szláv településeit a 10. században is nyomon követhetjük. A szlávok jelenlétét bizonyítja a vár alsó részén az akkori település jellege, vagy a várudvar délkeleti részében a temető és a hozzá tartozó kör alaprajzú kápolna. A sírokból ezüst fülöngűgökök, vas övcsatok, gyűrűk, nyakláncok, érmék stb. kerültek elő. A feltárt használati és dísz tárgyak azt mutatják, hogy az itteni település a 10. századtól a 13. századig létezett.

Az ezután következő időszakban még inkább megnőtt ennek a lokalitásnak a stratégiai jelentősége. A 13. század közepén Dévény azon királyi határ menti várak egyike lett, amelyek Magyarország nyugati határát voltak hivatva őrizni. Ekkor egy hatszögű bástya állt itt a szikla csúcsán egy kisebb udvartérrel, amelyet kelet és észak felől várfal, szoros, ill. sziklába vájt árok védett. Így nézett ki a vár és közvetlen környéke valószínűleg az egész 14. század folyamán. A felső vár eredeti építményéből már csupán a várfalak szerény maradványai állnak, viszont a vár e részében elvégzett régészeti ásatások meglepő eredménye-

Leletek a várkútból: Hordó

Csutora

Favödör

ket hoztak. Az északi részben, a kis udvar és két helyiség (a portáléval és téglaboltívvel) kitisztítása után, megnyílt a bejárat a sziklába vájt, addig ismeretlen, újabb három, egymással összekapcsolt helyiségbe, amelyek különböző szinteken helyezkedtek el. Tisztításuk során nagy mennyiségű, kőből való építkezési elem került elő (boltív-bordák, boltozatkövek, tartóoszlopok, ablakpárkányok, portálék stb.), s a régészek megállapítása szerint

Reneszánsz csempe Sárkányölő Szt. György-motívummal

mindez a 14. század végétől és a 15. század elejétől származott; ez arról tanúskodott, hogy a felső várban egy nagyon értékes gótikus építmény állt – olyan színvonalú, amelyen Dévényen addig nem is gondoltunk. Az akkori épület belső teréből is előkerültek burkolólapok, falicsempék és

ablaktáblaüvegek fragmentumai.

A felső vár délnyugati részében feltárták a kőpadlózat egy részét a lefolyócsatornával és egy kő-víztartályt.

A 15. században Dévény magánkézbe került. 1420-ban Zsigmond király odaajándékozta Gara Miklósnak; halála után, 1433-ban a vár és az uradalom is a fiaira szállt, akik 1459-ig kezelték. A haditechnika fejlődése, valamint a lakáskomfort növekvő igényei megkövetelték, hogy a várat kibővítsék. Tökéletesítették a felső vár erősítését, alapos átalakításnak vetették alá a bástyát, és egy új rész, az ún. középső vár épült fel. Ennek délkeleti részében építették a gótikus palotát, az északkeleti részében pedig a bemeneti komplexumot, a körtoronnyal, kapuval, kapuelőtérrel, egy kisebb árokkal és csapóhíddal. Ebből az időből való az 55 méter mély várkút is a várudvaron. Fokozatosan építették ki a vár alsó részének erősítését is, a sokszögű bástyát és a három bemeneti kaput: az északit, a nyugatit és a délit, amely a sziklaszirt alatt áll. Az északi (ún. dévényi) kapuhoz tartozik a kutatás által feltárt, két helyiségből álló objektum 8 méter hosszú pincéjével, amely eredetileg a várórséghez tartozott. 1520-ig Dévény vára a szentgyörgyi és a bazini grófok birtokában volt, akik folytatták az erődítmények építését.

Az ún. „Apáca” reneszánsz kis torony

1527 után, amikor a várat elfoglalta a császári sereg, I. Ferdinánd császár az egész erődítményt az uradalommal együtt Báthory Istvánnak, az akkori Magyarország előkelő főúranak ajándékozta. Az ő rokonsága tulajdonában volt 1605-ig. Ebben az időszakban a vár felső és középső részében is további építési munkákat folytattak. Új palotaszárny épült fel a középső várudvar északkeleti várfala mellett, valamint őrtornyok a déli hegyoldalon a vár menti sziklaszirt alatt; a legismertebbhez, az ún. „Apáca”-hoz, sok monda kapcsolódik.

A 17. és 18. században végzett egyes átalakítások lényegében már nem változtattak a vár külsején. Bár stratégiai jelentősége fokozatosan csökkent, mégis még a 19. század elején is aránylag jó állapotban volt. Csak 1809-ben, Napóleon hadseregének romboló beavatkozása nyomán vált a várból – várróm.

A 19. század 30-as éveiben a szlovák nemzet egyes értelmiségi csoportjai felelevenítették a nagymorva és a cirilli-metódi

Ludovít Štúr emléktáblája – Jozef Pospíšil alkotása

hagyományokat. Igaz, hogy a Štúr-iskola akkor felnövekvő nemzedéke bizonyos mértékben inkább a romantika szellemében tekintett a Nagymorva Birodalom időszakára, de ez a hagyományokhoz való viszonyulás objektíve haladó szellemű volt, mivel ösztönző erőt adott az ébredező szlovák nemzeti öntudatnak. Ekkor fogalmazódott meg az az elképzelés, hogy Dévényre hazafias jellegű kirándulásokat kell szervezni. Ezek közül a legjelentősebb 1836. április 24-én ment végbe – részt vett rajta a pozsonyi Cseh-szlovák Társaság 16 tagja; köztük volt Štúr, Hurban, Zoch, Škultéty és mások. Ennek az eseménynek a 100. évfordulóján emléktáblát helyeztek el a vár falán Ludovít Štúr dombormű-arcképével (alkotója Jozef Pospíšil).

1961. február 27-én a Szlovák Nemzeti Tanács elnöksége Dévényt, e szlovák várhelyet nemzeti műemlékké nyilvánította.

A vár és környéke nemcsak kulturális-történelmi szempontból bír kiemelkedő jelentőséggel, hanem geológiai, állattani és

növényteni jelentőségénél fogva is rendkívüli természeti lokalitást képez. Pozsony Főváros Nemzeti Bizottságának 1985. évi rendelete értelmében Dévény vára és az egész várszikla a Kis-Kárpátok tájvédelmi körzete védősávjának különösen jelentős területe lett.

A Pozsonyi Városi Múzeum 1965 óta végez Dévény várában rendszeres régészeti kutatásokat. Ennek eredményeit 1985-től kezdve a középső vár udvarában levő kiállítási teremben mutatja be. Eddig nyolc ilyen kiállítást hoztak létre. Egy idényben (májustól októberig) Dévény várát átlagban 80-90 ezer látogató tekinti meg.

Jelenleg is folynak a várban a műemlékfelújítási munkálatok.

PhDr. Veronika Plachá
Ing. arch. Jana Hlavicová

A kiadvány megjelenését támogatta:

Honismereti Kiskönyvtár 23. szám és a Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára 754. szám

Kiadja a Komáromi (Komárno) KT Lap- és Könyvkiadó Kft., 2005

Felelős kiadó: Dr. Szénássy Árpád, Dr. Mélykúti Csaba

Foto: Roman Hegrovič, Zuzana Zemanová, Mikuláš Červeňanský

Fordította: Barczy László

Nyomás: Nec Arte s.r.o., Komárno

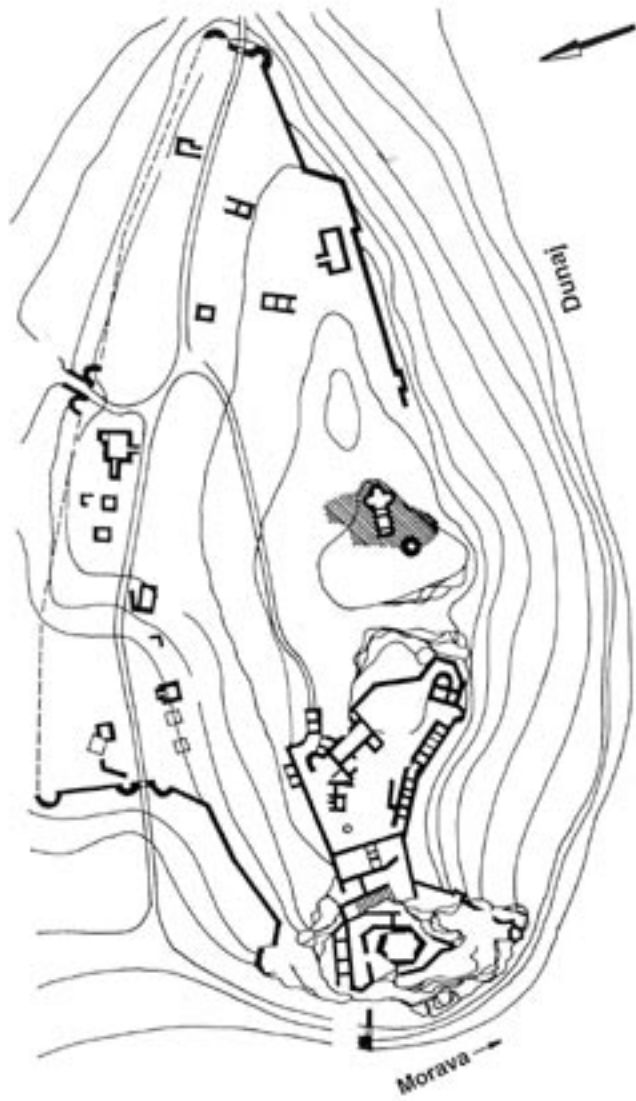
©Minden jog fenntartva!

ISBN: 80-8056-446-9

A sorozat kiadványai megrendelhetők, megvásárolhatók:

Vydavateľstvo KT, s.r.o., 945 01 Komárno

Mederčská 9, tel.: 035/7700 869

A dévényi várhegy alaprajza

